

В. Ф. Столяров, доктор економічних наук, професор
Київський національний університет технологій та дизайну, Київ

О. В. Шинкарюк, кандидат економічних наук, доцент
Буковинський університет, Чернівці

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Раскрыты сущность и содержание структурно–воспроизводственного подхода к регламентации полномочий региональных органов власти в социально–экономических процессах. Обоснованы исходные положения формирования финансового механизма регулирования регионального развития на основе теории человеческого развития.

Essence and maintenance of the strukturno-voisproizvodstvennogo going is exposed near regulation of plenary powers of regional organs of power in social-economic processes. Initial positions of forming of financial mechanism of adjusting of regional development are grounded on the basis of theory of human development.

Актуальність теми. Найважливішим завданням стійкого та сталого розвитку національної економіки та українського суспільства в цілому є суттєве підвищення якості та ефективності управління соціально-економічними процесами в структурі адміністративно–територіального устрою держави і регіонів. Для виконання цього завдання в умовах розгортання фінансової кризи, яка охопила більшу частину промислово-розвинутих країн, необхідно своєчасно обґрунтувати та реалізувати заходи щодо підвищення ефективності діяльності державних і регіональних органів влади в фінансовій сфері.

Формування фінансового механізму загальної системи державного регулювання національної економіки та регіонального розвитку потребує методологічно правильного визначення з уточненням сутності та змісту відповідних складових. Насамперед існує реальна потреба визначення таких складових фінансового механізму державного регулювання, як: фінансове планування та прогнозування соціально-економічного розвитку; організація та форми узгодженої взаємодії центральних та місцевих органів влади; місцеві податки і збори; фінансовий моніторинг, контроль і аудит місцевих бюджетів; міжбюджетні трансферти; фінансове вирівнювання та бюджетне забезпечення регіонів [17, 18, 20].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-методичне забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних утворень України на основі концептуальних положень стійкого та сталого розвитку міститься у працях Власюка О.С., Данилишина Б.М., Лібанової Е.М., Філіпенка А.С., Чумаченка М.Г. та інших.

Становлення та розвиток регіональної фінансової політики досліджують Внукова Н.М., Калашникова Л.М., Карпінський Б.В., Кукарцева С.В., Лук'яненко І.Г., Макарова О.В., Павлюк К.В., Червова Л.Г.

В той же час нормативно-правові акти щодо фінансового забезпечення регіонального розвитку методично неузгоджені, тому що відсутня єдина організаційно-

економічна постановка завдань формування фінансових складових цілісної системи державного регулювання національної економіки.

Постановка проблеми. Визначення фінансових складових механізму державного регулювання регіонального розвитку пропонується здійснювати на основі використання так званого структурно-відтворювального підходу до регламентації повноважень центральних та місцевих органів влади в соціально-економічних процесах адміністративно-територіальних утворень [8-10, 13, 14].

Сутність та зміст структурно-відтворювального підходу полягають ось у чому:

– по-перше, регіональний розвиток розглядається як динамічна характеристика регіонального простору, що об'єднує в межах регіонів виробників і споживачів товарів та послуг в єдину органічно цілісну еколого-економіко-соціальну систему. В свою чергу, регіон являє собою просторово-територіальну концентрацію галузей суспільно-господарської діяльності;

– по-друге, відтворювальні процеси за масштабами державного управління економікою класифікуються на загальнодержавні (в масштабах національної економіки); територіальні (в межах адміністративно-територіального устрою); галузеві (в рамках галузей економіки, промисловості та видів економічної діяльності); індивідуальні (в рамках суб'єктів ринку різних форм власності);

– по-третє, ознаками регіональних відтворювальних циклів є фази виробництва, розподілу, обміну і споживання товарів і послуг на території;

– по-четверте, завершеність регіональних відтворювальних процесів має місце в таких межах території, де відповідно до об'єктивного розподілу й кооперації суспільної праці, наявні можливості створення кінцевої продукції та послуг із замкнутим виробничо-технологічним циклом.

На наше переконання, використання структурно-відтворювального підходу до характеристики соціально-економічних процесів різних масштабів національної економіки забезпечить їх відображення в реальних фінансових відносинах суб'єктів ринку різних форм власності та місцевих і державних органів законодавчої та виконавчої влади.

Виклад основного матеріалу. Органічна сукупність фінансових складових системи державного регулювання регіонального розвитку обумовлює фінансовий механізм територіальних відтворювальних процесів та його роль і місце в функціонуванні соціально-економічних процесів різних масштабів національної економіки.

Територіальні відтворювальні процеси охоплюють:

– відтворення матеріальної бази соціальної сфери (житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення, культура, мистецтво, засоби масової інформації, фізична культура і спорт);

– відтворення об'єктів зв'язку, телекомунікацій та інформації;

– відтворення виробничої та дорожньо-транспортної інфраструктури;

– охорона навколишнього природного середовища та забезпечення комплексного і раціонального природокористування.

На базі цієї класифікації територіальних відтворювальних процесів пропонується обґрунтовувати видаткові повноваження місцевих органів самоврядування та влади в соціально-економічному розвитку відповідних регіонів згідно з адміністративно-територіальним устроєм України.

Тобто провідним елементом системи державного регулювання регіонального розвитку стає фінансовий механізм соціально-економічних процесів різних масштабів

національної економіки: селище, місто, адміністративний район та райони великих міст, адміністративна область, АР Крим, м. Київ та м. Севастополь.

Державне регулювання економіки – це вплив держави в особі державних органів на економічні об'єкти і процеси та на осіб, які в них беруть участь. Державне регулювання економікою здійснюється, щоби надати процесам організований характер, впорядкувати дії економічних суб'єктів, забезпечити виконання законів, підтримувати державні і суспільні інтереси [7].

Державне регулювання економікою передбачає вплив держави практично на всі складові фінансового механізму, а отже, і на весь фінансовий механізм в цілому. Особливість цього впливу визначає міру втручання держави у функціонування економіки шляхом регулювання функціонування фінансового механізму та його складових.

Вихідні положення та глосарій фінансового механізму базуються на усталених уявленнях „механізму” як управлінської та економічної категорії, гносеологічний аналіз якої доцільно розглянути за етапами еволюції її змісту.

„Механізм” у перекладі з грецької означає знаряддя, машина. В даний час поняття “механізм” є багатозмістовним. Так, під механізмом розуміють пристрій для передачі і перетворення руху, який являє собою систему тіл (ланок), в якій рух одного чи кількох тіл (ведучих) викликає цілком визначені рухи решти тіл системи; механізми бувають різними за конструкцією і призначенням, складають основу більшості машин, приладів та інших технічних знарядь.

Механізм – це також і сукупність станів і процесів, з яких складається яке-небудь фізичне, хімічне, фізіологічне, психічне чи будь-яке інше явище, наприклад механізм мислення [16, с. 316].

Під механізмом розуміють також і внутрішній устрій (будову), систему чого-небудь, наприклад державний механізм управління.

Термін „механізм” в наукових економічних працях дістав особливий розвиток в постсоціалістичних країнах в другій половині 60-х років, коли науковці навперебій заговорили про „господарський механізм економічної системи”, прагнучи наголосити на конкретній рушійній силі системи, що функціонує. Тоді це вважалося “відносно новим відкриттям нашої філософії і політекономії, історичного матеріалізму” [16, с. 316].

Незважаючи на відносну “молодість” цього терміна в економіці, він у цій галузі знань теж набув багатозмістовності. Так, Л.І.Абалкін так визначав у ті часи зміст згаданого вище терміна: “Господарський механізм соціалістичного суспільства володіє досить складною структурою. Серед найважливіших його структурних ланок можна виділити: форми організації суспільного виробництва (поділ праці, спеціалізація виробництва, його розміщення та інші, з допомогою удосконалення яких суспільство впливає на розвиток продуктивних сил і забезпечує підвищення ефективності їх використання); форми господарських зв'язків, завдяки яким здійснюється своєрідний “обмін речовин” в економіці, в тому числі оборот засобів виробництва, фінансово-кредитні відносини та інші; структуру, форми і методи планування і господарського керівництва, в складі яких одночасно з економічними можуть бути виділені також правові і соціально-психологічні форми і методи; сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво і учасників господарської діяльності, з допомогою яких забезпечується узгодження і стимулювання господарської діяльності” [4].

Е.Б.Алаєв акцентує увагу на тому, що „таке визначення – типовий приклад ідеоцентризму, коли нове, недостатньо чітко сформульоване поняття чи ідея “підминають” під себе інші поняття” [5].

Разом з тим термін „механізм” прижився і сучасні економічні дослідження рясніють такими поняттями, як „фінансовий механізм”, „механізм управління”, „господарський механізм”, „механізм соціально-економічного розвитку” тощо. Причому в одних випадках під одним і тим же терміном розуміють сукупність станів системи, наприклад „фінансовий механізм” (сукупність станів фінансової системи), „механізм соціально-економічного розвитку” (сукупність соціально-економічних станів господарської системи); в інших – головний рушій цього розвитку (головний елемент структури системи, особливості його взаємодії з іншими елементами тощо).

Існують і дещо відмінні від попередніх погляди на зміст поняття „механізм”. Зокрема, В.Н.Черковец говорить, що господарський механізм являє собою систему взаємозв’язаних, взаємообумовлених форм і методів планового управління суспільним виробництвом і його структурними складовими частинами, вважаючи, що, з одного боку, вони виступають як специфічні об’єктивні форми прояву виробничих відносин (народногосподарське планування, суспільні нормативи, стандарти, ціна, прибуток, кредит і т.п.), а з іншого боку, ці форми використовуються на практиці як методи господарювання [19].

О.Г.Дерев’янку визначав господарський механізм так: “Під поняттям “механізм” традиційно мається на увазі спосіб функціонування певної системи, тому доцільно визначити господарський механізм як спосіб функціонування господарської системи (незалежно від її розміру), в основі якого лежить визначена сукупність виробничих відносин.

Тобто може йтися як про господарський механізм народного господарства в цілому (макроекономічний рівень), так і про господарський механізм суб’єктів підприємницької діяльності (мікроекономічний рівень) [6].

Отже, як бачимо, наведені вище погляди на господарський механізм суттєво відрізняються між собою. Якщо узагальнити ці погляди, то можна виділити такі ракурси бачення змісту господарського механізму:

1. Сукупність структурних ланок господарства з формами виробничих зв’язків між ними.
2. Головний рушій розвитку господарської системи.
3. Спосіб функціонування господарської системи.
4. Система форм і методів управління суспільним виробництвом.
5. Сукупність соціально-економічних станів господарської системи.

Але всі наведені вище ракурси бачення змісту поняття „господарський механізм” є однобоким поглядом на нього, тобто поглядом на якусь одну сторону чи окремих елемент господарського механізму, що зумовлює неадекватність сприйняття його як об’єкта і як явища економічного дослідження. Вивчення тільки одного з елементів (наприклад, важелів і методів управління) не дасть повної уяви про господарський механізм в цілому.

Залишатиметься незрозумілим, чому цей механізм не функціонує зовсім чи функціонує дуже погано. Так, навіть найсучасніша машина з потужним мотором, але без коліс, не поїде, тобто не виконуватиме свою функцію – пересування в просторі. В той же час вивчення соціально-економічного стану господарської системи на конкретну дату – це статичний зріз господарського механізму цієї системи.

Аналогічно і господарський механізм не функціонуватиме при відсутності певних компонентних чи територіальних елементів, необхідних при певному рівні розвитку господарської системи.

Сучасні дослідники під господарським механізмом розуміють:

- господарську систему та її будову;
- взаємозв'язки між компонентними та територіальними елементами системи;
- спосіб існування господарської системи;
- сукупність форм і методів управління функціонуванням господарської системи, послідовною зміною її соціально-економічних станів;
- рушій соціально-економічного розвитку території – апарат управління, методи і важелі управління, які ним використовуються, ступінь впливу на інші елементи тощо;
- спосіб і якість життєдіяльності населення.

Тоді фінансовий механізм можна розглядати як складову частину господарського механізму, що являє собою сукупність фінансових стимулів, важелів, інструментів, форм і способів регулювання економічних процесів і відношень. Фінансовий механізм включає насамперед ціни, податки, пільги, штрафи, санкції, дотації, субсидії, кредити, банківський кредитний і депозитний процент, тарифи.

Як зазначає О.Г.Дерев'яно, фінансово-кредитний механізм є інтегральним елементом господарського механізму. Його функціонування здійснюється на базі двох основних методів: фінансового забезпечення та фінансового регулювання. Фінансове забезпечення функціонування економічної системи полягає у формуванні цільових грошових фондів (фінансових ресурсів) достатнього розміру та їх ефективному використанні. Фінансове регулювання розглядається як метод фінансового впливу, що пов'язаний із регулюванням розподільчих відносин.

Якщо фінансове регулювання здійснюється на основі принципу оптимальності, то воно має стратегічний характер, тобто зорієнтоване не на досягнення короткострокових цілей, а на забезпечення виживання економічної системи у перспективі. По-суті, в такому випадку воно має характер стратегічного фінансового управління [6].

Важливим практичним інструментом реалізації фінансового механізму державного регулювання регіонального розвитку є чіткий законодавчий розподіл повноважень, відповідальності та фінансово-економічної бази між різними рівнями управління (загальнодержавним, регіональним і місцевим).

Державне регулювання регіонального розвитку забезпечує активізацію господарської діяльності в регіонах, запроваджуючи нові виробничі відносини і впливаючи на поліпшення використання природно-ресурсного та економічного потенціалу; створює умови для посилення спеціалізації регіонів, прискореного розвитку прогресивних галузей економіки, залучення іноземного капіталу в регіони з найсприятливішими умовами, а також здійснює державне регулювання, спрямоване на ліквідацію локальних екологічних криз та створення належних умов для життєдіяльності населення на території країни.

Основними складовими елементами механізму державного регулювання виступають:

- законодавчо-нормативна база;
- бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку та селективна підтримка окремих регіонів з боку держави;
- реалізація державних регіональних програм, а також індикативних прогнозів і місцевих програм соціально-економічного розвитку відповідних адміністративно-територіальних утворень;
- створення та розвиток спеціальних (вільних) економічних зон у певних регіонах;
- розвиток міжрегіонального та прикордонного співробітництва.

Загальновідомі складнощі та проблеми регіонального розвитку, становлення місцевого самоврядування та вдосконалення відносин „центр-регіони” значною мірою були пов’язані з недосконалою правовою та інституційною базою розробки та реалізації державної регіональної політики, невизначеністю її предмета, відсутністю чіткого розподілу функцій та координації діяльності державних органів управління різного рівня у сфері територіального розвитку.

На їх усунення були спрямовані положення Концепції Адміністративної реформи в Україні, затверджена Указом Президента України 22.07.1998 року. Четвертим напрямком Адміністративної реформи було визнано зміцнення та формування нових фінансово-економічних основ функціонування державного управління [2].

При цьому державна регіональна політика спрямовувалася на забезпечення такої фінансової спроможності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, яка б створювала можливості для ефективного розвитку, подолання диспропорцій з урахування особливостей регіонів, їх потенціалу щодо адаптації до ринкових умов господарювання.

Основні напрямки та заходи щодо вдосконалення державного регулювання розвитку регіонів були передбачені Концепцією державної регіональної політики, яка була затверджена Указом Президента України від 25.05.2001 року.

Головною метою державної регіональної політики було визначено створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення [3].

Узгодження регіональної та національної політики реалізується як сукупність дій, що є складовою загальної стратегії соціально-економічного розвитку держави. Ця стратегія знаходить своє відображення у коротко- та середньострокових програмах Уряду, що базуються на системі державного прогнозування. Її основні положення зафіксовані в Законі України „Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, прийнятому Верховною Радою України 23.03.2000 року [1].

Цей Закон визначає правові, економічні та організаційні засади формування цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку України, окремих галузей економіки та окремих адміністративно-територіальних одиниць як складової частини загальної системи державного регулювання економічного і соціального розвитку держави. Законом встановлюється загальний порядок розроблення, затвердження та виконання зазначених прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку, а також права та відповідальність учасників державного прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України.

Відповідно до зазначеного закону функції щодо розробки прогнозних та програмних документів економічного і соціального розвитку, методичних рекомендацій щодо їх підготовки, впровадження в практику сучасних технологій прогнозування соціально-економічних процесів покладені на Міністерство економіки України. Це міністерство здійснює також організаційно-методичне керівництво та координує підготовку прогнозів економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на середньостроковий період та програм економічного і соціального розвитку Автономної Республіки Крим, областей, районів і міст на короткостроковий період.

Але в даний час діяльність центральних та місцевих органів виконавчої влади, що пов’язана із розробкою та реалізацією регіональної політики, здійснюється як сукупність

ситуативних дій щодо розв'язання окремих найбільш критичних проблем в конкретних регіонах і організується Міністерством регіонального розвитку та будівництва України.

Виходячи з економічної природи складових фінансового механізму державного управління соціально-економічними процесами, рекомендується регламентувати видаткові повноваження місцевих та центральних органів влади згідно із сутністю, змістом та структурою взаємодії загальнодержавних та територіальних відтворювальних процесів.

Обсяги та структура місцевих фінансів повинні визначатись, в першу чергу, згідно з потребами розвитку відповідної території на основі оцінки Індексу регіонального людського розвитку.

Методологія розрахунку Індексу регіонального людського розвитку ґрунтується на мінімальному наборі показників, які відображають ключові можливості у забезпеченні всього процесу людського розвитку на даній території: прожити довге й здорове життя (вимір – довголіття); набути, розширювати й оновлювати знання (вимір – освіченість); мати доступ до засобів існування, що забезпечують гідний рівень життя (вимір – матеріальний рівень життя).

Тобто, повноваження місцевих та центральних органів влади пропонується визначати згідно з положеннями Концепції людського розвитку, у фокусі якої знаходиться людина, якнайповніше задоволення її потреб, всебічний розвиток її здібностей [11, 12].

Розвиток суспільства з позиції цієї Концепції означає не нагромадження матеріального багатства, а постійне розширення можливостей для задоволення фізичних і духовних потреб людини. Людський розвиток визначається як процес зростання людських можливостей – людина має прожити довге життя, не хворіти, бути освіченою, користуватися політичними та економічними свободами, правами людини, суспільною повагою до особистості.

За основну мету розвитку визначається стале зростання якості життя населення [15].

Фінансування людського розвитку в регіонах пропонується здійснювати після проведення рейтингових оцінок Індексу регіонального людського розвитку адміністративних областей за звітний рік та за попередні 3-5 роки в системі таких показників: демографічного розвитку; розвитку ринку праці; матеріального добробуту; умов проживання населення; стану охорони здоров'я; рівня освіти; соціальної інфраструктури; екологічної ситуації (табл. 1).

Таблиця 1

Рейтинги регіонів України за Індексом людського розвитку та його складовими у 2005 році [15, с. 23]

Регіони	Індекс людського розвитку	Демографічний розвиток	Розвиток ринку праці	Матеріальний добробут	Умови проживання населення	Стан та охорона здоров'я	Рівень освіти	Соціальне середовище	Фінансування людського розвитку	Екологічна ситуація
АР Крим	9	13	11	15	3	11	20	18	4	15
Області:										
Вінницька	23	9	19	25	22	26	19	8	22	9
Волинська	18	10	14	22	24	18	21	6	20	2

Дніпропетровська	12	18	10	3	4	13	12	26	3	22
Донецька	27	23	3	5	20	20	26	19	6	26
Житомирська	20	24	22	19	25	7	9	10	18	16
Закарпатська	4	19	8	9	15	1	24	1	27	13
Запорізька	19	17	18	2	7	21	11	27	5	25
Івано-Франківська	13	5	21	14	26	4	23	2	25	21
Київська	11	14	12	10	6	27	7	17	8	6
Кіровоградська	25	27	20	27	13	15	15	20	15	16
Луганська	26	25	24	4	21	5	27	23	16	23
Львівська	8	3	16	13	11	9	16	4	23	20
Миколаївська	17	15	15	18	14	14	17	14	9	18
Одеська	15	22	6	8	9	22	9	24	12	19
Полтавська	6	8	13	11	10	17	8	13	7	4
Рівненська	7	12	5	12	23	3	14	5	21	12
Сумська	21	21	7	16	17	10	25	16	14	14
Тернопільська	16	2	26	26	16	19	22	7	24	3
Харківська	3	11	9	7	5	8	4	9	10	11
Херсонська	22	26	25	17	8	24	13	22	17	1
Хмельницька	5	7	17	23	19	2	3	12	19	5
Черкаська	10	16	23	20	12	6	5	11	11	7
Чернівецька	24	6	27	24	27	25	18	3	26	8
Чернігівська	14	20	4	21	18	23	6	15	13	10
м. Київ	1	1	1	1	2	16	1	21	1	27
м. Севастополь	2	4	2	6	1	12	2	25	2	24

За результатами наукових доробок Інституту демографії та соціальних досліджень НАН України [12] в регіональному рейтингу за результатами 2005 р., як і протягом всього періоду спостереження (1999–2007 рр.), перше місце упевнено займає м. Київ; друге й третє місця належать м. Севастополю та Харківській області.

На останніх місцях стабільно перебувають Донецька і Луганська області.

Демографічний розвиток регіонів. За індексом демографічного розвитку перше місце належить Києву, якому притаманні найліпші показники міграційного руху і середньої очікуваної тривалості життя.

За цим показником Чернівецька область займала шосте місце.

Розвиток регіональних ринків праці. Максимальне значення інтегрального індексу розвитку ринку праці також належить м. Києву (0,731), а мінімальне – Чернівецькій області (0,391).

Останнє місце Чернівецької області пов'язане з низьким рівнем економічної активності населення (54,8%) та рівнем її реалізації (46,3%), найвищим серед регіонів рівнем безробіття (15,4% за методологією МОП). На цьому тлі слід відзначити найнижчу в країні питому вагу працюючих в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам (11,3%).

Матеріальний добробут населення. За станом матеріального добробуту беззаперечно першість належить Києву, що пояснюється і значно вищими, ніж в інших регіонах, заробітними платами (Донецька область за цим показником посідає друге місце), і досить високими пенсіями, найвищим в країні рівнем споживання і досить високою купівельною спроможністю (середній рівень добробуту еквівалентний 1,7 мінімальним продуктовим кошикам).

Тоді як Чернівецька область за цим показником посідала 24-те місце.

Умови проживання населення. Найгірші умови проживання населення у західних областях – Івано-Франківській (26 ранг) та Чернівецькій (27 ранг), які з року в рік поділяють між собою два останніх місця. Основними чинниками їхнього відставання є

висока питома вага сільських поселень, незадовільно забезпечених сучасними побутовими зручностями – водогоном, каналізацією.

Стан та охорона здоров'я населення. Найвищі місця на рейтинговій шкалі належать Закарпатській (індекс – 0,767), Хмельницькій (0,710), Рівненській (0,705) та Івано-Франківській (0,670) областям.

Чернівецька область за даним показником займала 25-те місце (індекс – 0,430).

Соціальне середовище. За індексом соціального середовища, на відміну від більшості інших характеристик людського розвитку, найліпшою із року в рік зберігається ситуація в західних регіонах країни: Закарпатська область (індекс – 0,779), Івано-Франківська (0,725), Чернівецька (0,679), Львівська (0,670), Рівненська (0,654).

Рівень освіти. Цілковитим природним є те, що перші позиції за інтегральним індексом рівня освіти посідають Київ і Севастополь. У цих містах спостерігаються найвищий у країні рівень охоплення дітей дошкільними закладами (відповідно 70,0% та 75,0%) та тривалість навчання (відповідно 11,4 та 11,3 років).

Чернівецька область за даним показником посідала 18-те місце з індексом 0,365.

Екологічна ситуація. Інтегральна оцінка екологічної ситуації виявила незначні відмінності в екологічному стані більшості регіонів. Помітно відрізняються параметри екологічної ситуації в 3-х групах регіонів:

перша група – найбільш благополучна й найбільш численна - включає 19 регіонів (Чернівецька область зайняла 8-ме місце з індексом 0,824). Значення інтегрального показника в цій групі коливається від 0,747 у Одеській області до 0,857 у Херсонській;

друга група – відносно благополучна – включає Львівську, Івано-Франківську, Дніпропетровську, Луганську області та м. Севастополь із значенням інтегрального показника від 0,638 до 0,691;

третья група – області з найгіршою ситуацією: Запорізька (0,525), Донецька (0,337) областях та м. Києві (0,300).

Фінансування людського розвитку. За індексом фінансового забезпечення людського розвитку першість належить м. Києву, другу позицію посідає м. Севастополь, третю – Дніпропетровська область. Серед аутсайдерів – Закарпатська (27-ме місце), Чернівецька (26 - темісце) та Івано-Франківська (25-те місце) області.

Ці області входять в останню десятку за розмірами видатків місцевих бюджетів на освіту та охорону здоров'я, а також за питомою вагою видатків на охорону здоров'я в сукупних соціальних видатках.

Загалом за значенням інтегрального Індексу людського розвитку у 2005 р. регіони розподілилися так (табл. 2).

Таблиця 2

Розподіл регіонів за інтегральним Індексом людського розвитку у 2005 році [15, с. 23]

Регіони-лідери (1–5 місця)	Регіони основної групи (6–22 місця)	Регіони-аутсайтери (23–27 місця)
Міста: м. Київ м. Севастополь Області: Харківська Закарпатська Хмельницька	Області: Полтавська Рівненська Львівська АР Крим Черкаська Київська Дніпропетровська Івано-Франківська	Області: Вінницька Чернівецька Кіровоградська Луганська Донецька

	Чернігівська Одеська Тернопільська Миколаївська Волинська Запорізька Житомирська Сумська Херсонська	
--	---	--

Таким чином, за допомогою міжобласних порівнянь рівнів людського розвитку в цілому та за його окремими аспектами можна визначити найбільш проблемні регіони та регіони з відносно сприятливим або стабільним соціально-економічним станом.

Висновки. Регіональний розвиток базується на визначенні регіону як економічного простору, що охоплює територіальні відтворювальні процеси та територіальні виробничо-технологічні цикли по випуску продукції та наданні послуг й їх споживання, які відбуваються в межах даного регіону.

Економічні показники регіонального розвитку стають не тільки функцією використання природних ресурсів, капіталу та організаційно-технічних факторів виробничої діяльності, а й результатом реалізації соціального капіталу – здоров'я, освіченості, культури, історичної спадщини населення, а також свідомості у здійсненні екологізації виробництва й управління в підприємницькій діяльності.

В сучасних умовах наявна необхідність зміни парадигми управління регіональним розвитком – від застосування теорії зайнятості, економічного зростання і добробуту шляхом переходу на використання теорії людського розвитку, розробки Програм людського розвитку.

Програми людського розвитку повинні бути центральними серед бюджетних програм на національному та регіональних рівнях державного управління соціально-економічними процесами.

В Україні визначені узагальнюючі індикатори дев'яти основних аспектів людського розвитку на загальнодержавному рівні (демографічний розвиток, розвиток ринку праці, матеріальний добробут населення, умови проживання населення, рівень освіти населення, стан та охорона здоров'я, соціальне середовище, екологічна ситуація, фінансування людського розвитку) та п'ять аспектів людського розвитку на регіональному рівні (макроекономічна ефективність, фінансова сфера, зовнішньоекономічна діяльність, економічна інфраструктура, інвестиційна привабливість регіону).

Перехід до управління регіональним розвитком на основі оцінки динаміки Індексу регіонального людського розвитку передбачає збільшення видаткових повноважень місцевих органів влади насамперед в охорону здоров'я та освіту, тому що місцеві бюджети України на 70-90% пов'язані з цими аспектами.

Тобто видатки на утримання і відтворення матеріальної бази соціальної сфери конкретного регіону повинні забезпечуватися власними фінансовими ресурсами, що закумуляовані в місцевому бюджеті, а трансферти з державного бюджету повинні призначатися для забезпечення єдиних стандартів якості життя населення даної території.

Якщо пріоритетні завдання соціально-економічного розвитку областей, районів, міст та селищ будуть визначатися згідно з Програмою людського розвитку відповідного регіону, тоді джерела формування місцевих фінансів повинні визначатись відповідно до видаткових

повноважень місцевих органів влади в сфері: охорони здоров'я, освіти, соціального захисту і соціального забезпечення, житлово-комунального господарства, культури, мистецтва, засобів масової інформації, фізичної культури і спорту, охорони навколишнього природного середовища.

Провідними джерелами місцевих фінансів повинні стати: податки на землю та на нерухоме майно з юридичних і фізичних осіб, екоресурсні та орендні платежі.

Тоді видатки будуть адекватні обсягам та структурі місцевих фінансів, які забезпечуватимуть економічний кругообіг територіальних відтворювальних процесів. А показниками фінансування людського розвитку регіону (на 100 тис. населення) будуть суми видатків місцевих бюджетів на кожен складову територіальних відтворювальних процесів.

Таким чином, формування фінансового механізму державного регулювання регіонального розвитку шляхом впровадження рейтингових оцінок Індексів регіонального людського розвитку забезпечить визначення пріоритетних напрямків фінансування людського розвитку кожного адміністративно-територіального утворення в межах обсягів і структури місцевих фінансів та адресне призначення трансфертів з державного бюджету за складовими людського розвитку.

В Чернівецькій області фінансування людського розвитку повинно передбачати, в першу чергу, розвиток ринку праці, надалі – поліпшення умов проживання населення, стану та охорони його здоров'я, підвищення матеріального добробуту та рівня освіченості (див. табл. 1).

Відповідно до пріоритетних завдань Програми людського розвитку області необхідно розробляти середньострокові програми соціально-економічного розвитку та механізм їх фінансового забезпечення в межах адміністративних районів та міста як обласного центру.

Література

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України від 23.03.2000 р.
2. Концепція Адміністративної реформи. Указ Президента України від 22.07.1998 р. № 810/98.
3. Про Концепцію державної регіональної політики. Указ Президента України від 25.05.01 р. № 341/2001.
4. Абалкин Л.И. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества. – М.:, 1973.
5. Алаев Э.Б. Социально-экономическая география: понятийно-терминологический словарь. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
6. Дерев'янка О.Г. Фінансово-кредитний механізм в системі стратегічного управління // Фінанси України. – 1998. – № 7. – с. 28–34.
7. Державне управління: Слов.-довід. / В.Д.Бакуменко, Д.О.Безносенко, І.М.Варзар та ін. / За ред. В.М.Князева, В.Д.Бакуменка. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 228 с.
8. Калашнікова Л. М. Формування регіональних фінансів: дис. к. е. н: 08.04.01 / Національна академія державної податкової служби України. – Ірпінь, 2004.
9. Кукарцева С.В. Комплексність регіонального розвитку промисловості: формування механізму забезпечення: препринт наукової доповіді. – К.: КНУТД, 2006. – 40 с.
10. Кукарцева С.В. Механізм забезпечення комплексності регіонального розвитку промисловості: дис. к. е. н: 08.07.01 / Київський національний університет технологій та дизайну МОН України. – Київ, 2007.

11. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан/ РВПС України НАНУ, ПРООН, К., 2002. –124 с.
12. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / За ред. Е.М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.
13. Механізм регіонального розвитку національної економіки: Методологічна розробка / Упор.: В.Ф. Столяров, С.В. Кукарцева. – К.: КНУТД, 2006. – 36 с.
14. Національний та регіональний вимір української економіки в контексті глобалізації: Методологічна розробка / Упор.: В.Ф. Столяров, Ю.Ю. Ямко. – К.: КНУТД, 2007. – 44 с. Укр. мовою
15. Регіональний людський розвиток: Статистичний збірник / Держкомстат України. – К.: Техніка, 2006. – 39 с.
16. Словарь иностранных слов. – 18-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1989. – 316 с.
17. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: Навчальний посібник. – К., 2001.
18. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком. Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 2000. – 223с.
19. Теоретические проблемы формирования и развития единого народнохозяйственного комплекса / руководитель авторского коллектива В.Н. Черковец. – М.: Экономика, 1985 г.
20. Musgrave R.A. and Musgrave P.B. Public Finance in Theory and Practice. – 5th ed., McGraw–Hill, Inc., USA. – 1989. – 627 p.